

I DEN BÄSTA AV VÄRLDAR

Om gruppbostad enligt LSS

Intellektuell funktionsnedsättning och autism

Mats Jansson 7 december 2022

Illustration: Marie Ahreider

”Borta bra men hemma bäst”

En gruppbostad enligt LSS för vuxna är ett boende för ett begränsat antal personer över 18 år med funktionsnedsättning och omfattande behov av stöd.

Stöd och service ska ges utifrån relevant kompetens och anpassat till individernas behov.

Det är en bostad, ett utrymme avsett att bo i.

Men för de flesta av oss är vår bostad mer än bara ett utrymme där vi äter och sover.

Vår bostad är vårt *hem*.

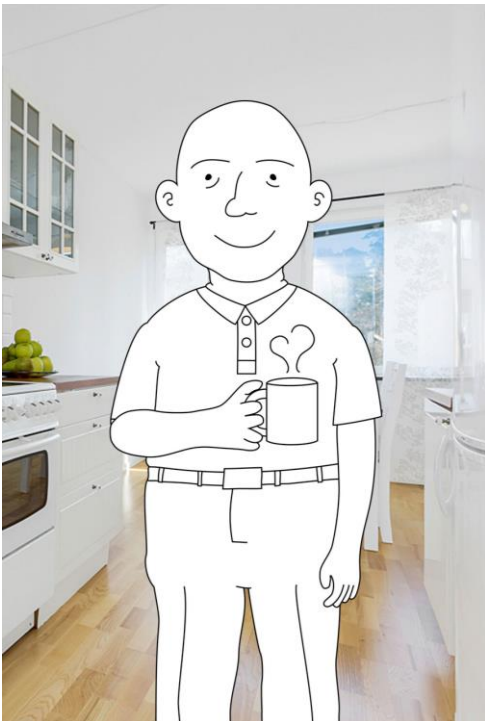
”Vår bostad är var vi bor, men vårt hem är hur vi bor.” (Robert Ginsberg)

Vårt hem är en fristad, en bas, en utgångspunkt för tillvaron. Ett hem innebär avskildhet, avkoppling och trygghet.

En gruppbofastad för vuxna enligt LSS är en insats, en organisatorisk enhet där det yrkesmässigt bedrivs socialtjänst

- men framförallt är det - och ska ses som - enskilda människors *hem*, med allt vad det innebär.

”Hem ljuva Hem” ”Mitt hem är min borg”

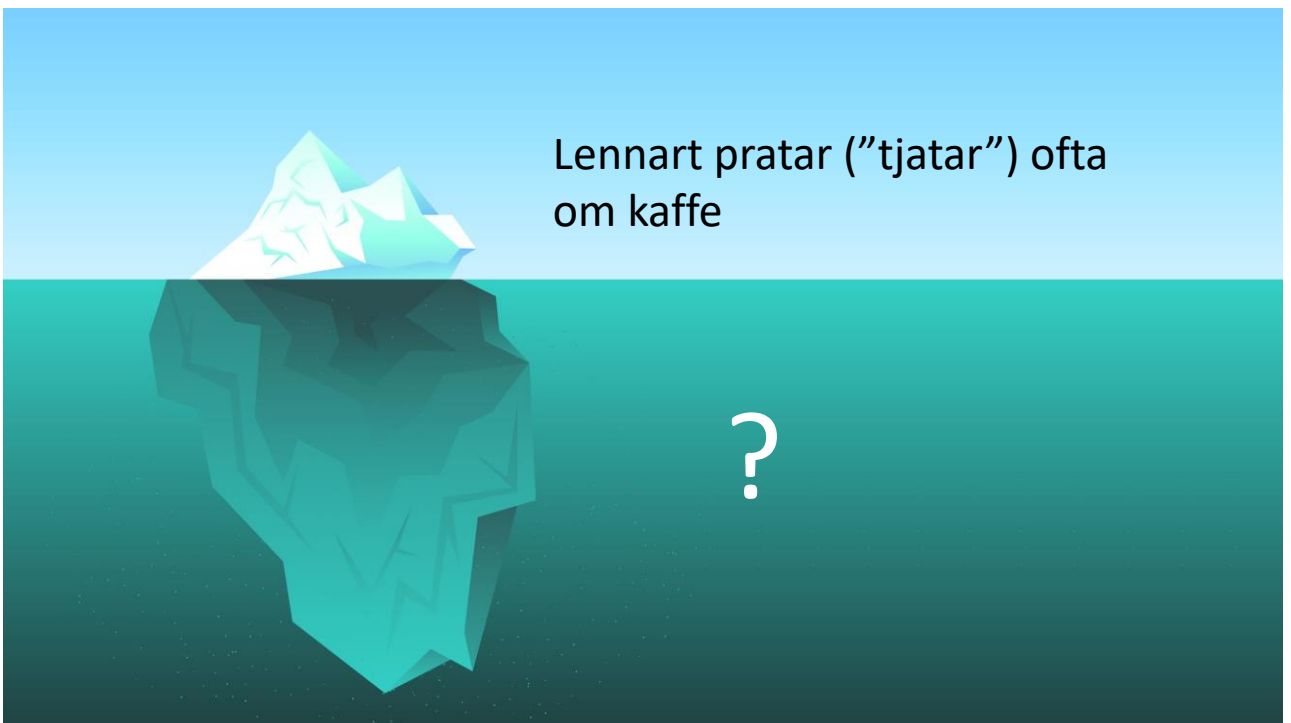
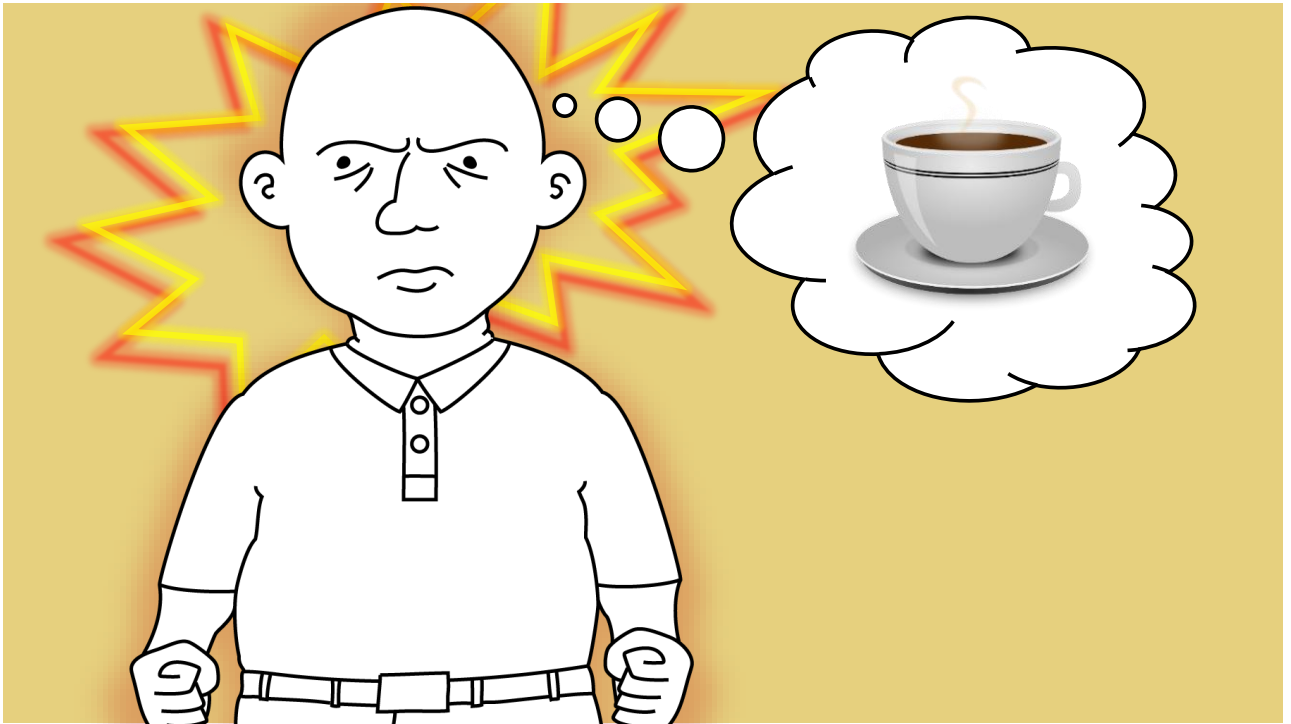

LENNART

- Pratar med enstaka ord, upprepar ofta det andra sagt
- Låter ibland mycket och gungar fram och tillbaka med kroppen
- Är bra på kaffe!
- Tycker om när det är som det brukar vara.

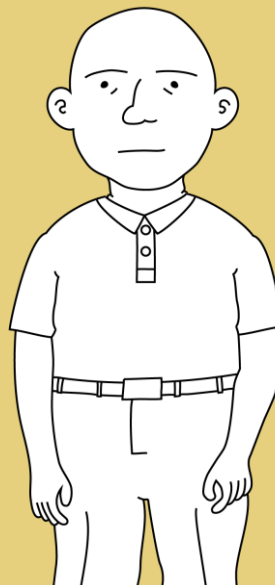

Lennart pratar ("tjatar") ofta om kaffe

?

Vi vet att Lennart har autism
och intellektuell
funktionsnedsättning.

Vad betyder det?

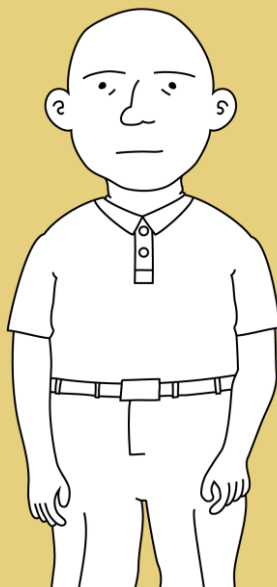
tänka om andras
tankar

se helheter och
sammanhang

planera, agera,
utvärdera,
anpassa

ömsesidighet
kommunikation
samspel

flexibilitet

sortera, förstå och
använda info som
inte syns

komma ihåg,
komma på,
komma igång

problemlösning,
omdöme

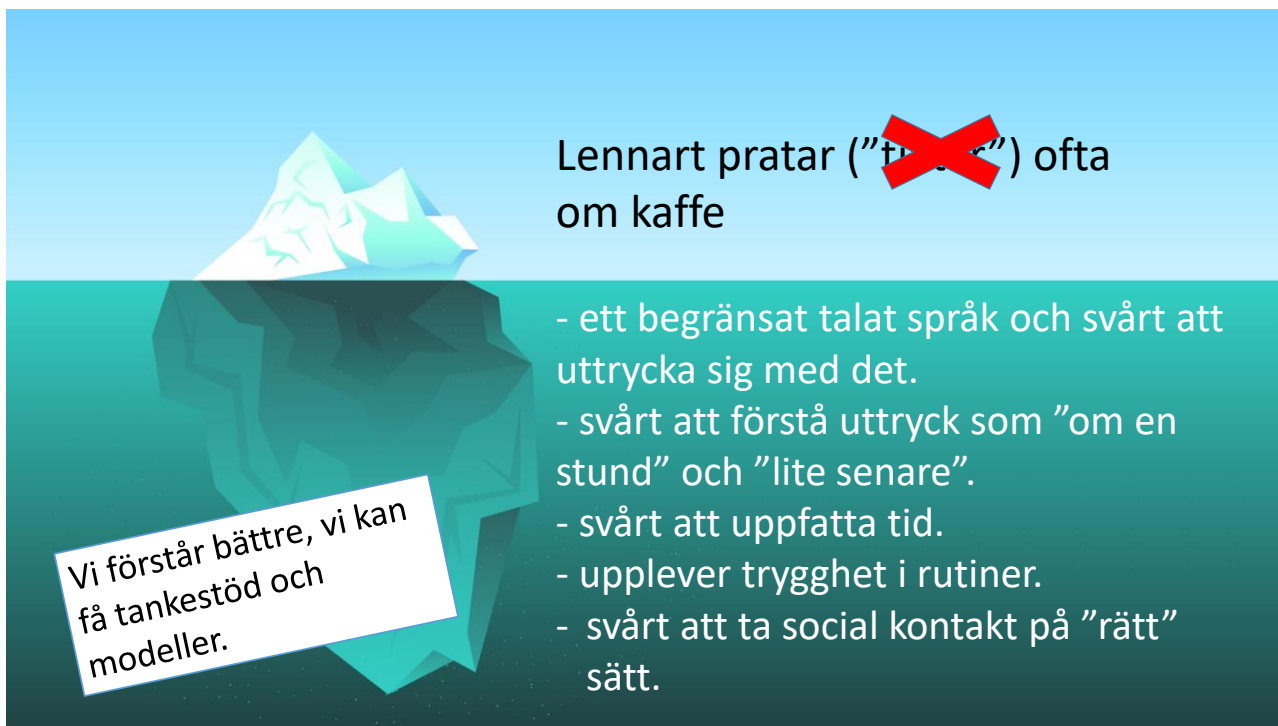
tidshantering

Intellektuell funktionsnedsättning och autism

säger oss att personen:

- ✓ behöver stöd för att klara sin vardag, men säger inte *vilket* stöd eller hur mycket - individuella bedömningar av ex förståelse och kommunikation behövs.
- ✓ sannolikt kommer ha behov av kompetent och individanpassat stöd hela livet.
- ✓ behöver en miljö som är tydlig, förutsägbar och med positiva attityder

The image features a large iceberg floating in a blue sea. The tip of the iceberg, which is above the water, is small and jagged. The much larger part of the iceberg is submerged below the water line. A white speech bubble is attached to the submerged part of the iceberg, containing text. To the right of the iceberg, there is a title and a list of bullet points.

Lennart pratar ("~~från~~") ofta om kaffe

- ett begränsat talat språk och svårt att uttrycka sig med det.
- svårt att förstå uttryck som "om en stund" och "lite senare".
- svårt att uppfatta tid.
- upplever trygghet i rutiner.
- svårt att ta social kontakt på "rätt" sätt.

Vi förstår bättre, vi kan få tankestöd och modeller.

The image shows a close-up of a person's feet wearing grey sneakers and light-colored pants, standing on a light-colored floor. Three white speech bubbles with black outlines are positioned around the feet, containing text.

Han bara tjarar!

Han kan om han vill!

Nu provocerar han igen...

Är vår kommunikation tillräckligt tydlig?

Har vi gett personen möjlighet att förstå vad den ska göra/vad som ska hända?

Tar vi hänsyn till:

- Faktisk förmåga
- dagsform
- energinivå/stressnivå?

STRESS

Funktionsnedsättning

– en begränsning av en individs funktionsförmåga i relation till omgivningens krav

Stress

– en upplevd obalans mellan den egna förmågan och omgivningens krav

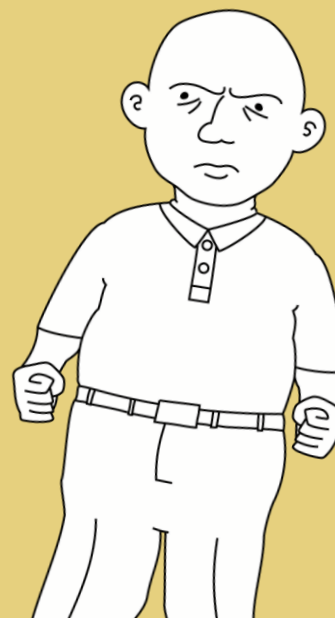
Vad kan orsaka stress för någon med autism?

- ✓ Perception/intryck – obehagliga / många
- ✓ Vad är viktigt / oviktigt?
- ✓ Välja – alla val – hur vet man vad som är rätt?
- ✓ Att inte uppfatta / förstå sammanhanget
- ✓ Att inte bli förstådd
- ✓ Oförutsägbarhet!

Vad kan bli följden av stress?

- ✓ Svårare att se och lösa problem
- ✓ Svårare för ömsesidig kommunikation/turtagning
- ✓ Lättare missförstånd och/eller konflikter

- ✓ Svårare med det man har svårt med i vanliga fall – perception, sammanhang etc.

- ✓ "cirkeleffekt"

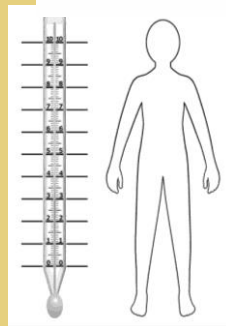
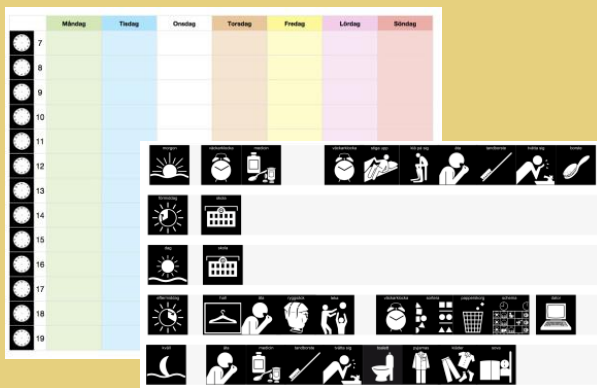
Stöd:

- ✓ **Sammanhang**
- ✓ **Tydlighet**
- ✓ **Förutsägbarhet**

Visuell tydlighet - Synliggöra sammanhang och tid

Schema, arbetsordning, bilder, diagram, film, foto, minnesanteckningar...

Förutsägbarhet *spar* energi.

Sådant som ökar förutsägbarhet och upplevelse av sammanhang minskar stress.

Oförutsägbarhet *tar* energi.

Oförutsägbarhet och osäkerhet ökar stress.

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Personer med intellektuell funktionsnedsättning eller autism utgör närmare 90 % av de som får insatser genom LSS.

Alla insatser enligt LSS ska utgå från en värdegrund med bärande principer om självbestämmande, inflytande, tillgänglighet, delaktighet, kontinuitet och helhetssyn. Valfrihet och integritet ska ses som centrala begrepp.

LSS 9 § 9. Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna

- **Gruppbofastad**
- **Servicebofastad**
  - Fast bemanning
  - Ingår omvårdnad samt fritidsaktiviteter och kulturella aktiviteter
- **Annan särskilt anpassad bostad**
  - Det är bostaden som är anpassad

6 § LSS:

”Verksamheten enligt denna lag skall vara av **god kvalitet** och bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Verksamheten skall vara grundad på **respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet**.

Den enskilde skall i största möjliga utsträckning ges **inflytande** och medbestämmande över insatser som ges. **Kvaliteten i verksamheten skall systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras**.

För verksamheten enligt denna lag skall det **finnas den personal som behövs** för att **ett gott stöd** och **en god service** och omvårdnad skall kunna ges.”

Verksamhet enligt LSS ska vara av **god kvalitet**.

Vad som *är* god kvalitet beskrivs inte i lagen.

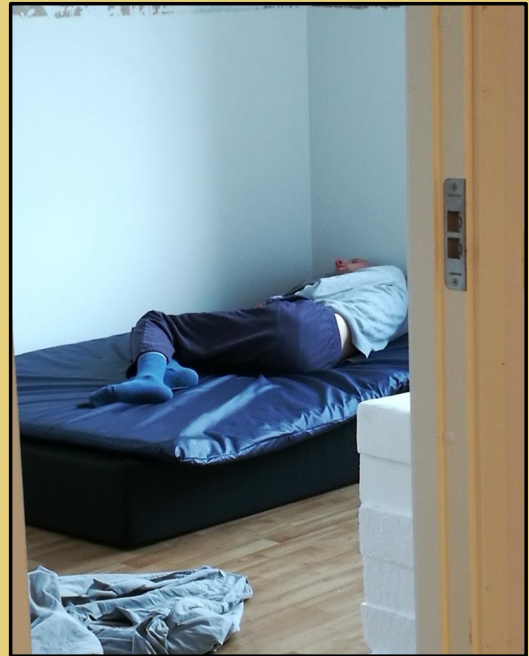
Att lagen inte är för specifik med vad som är god kvalitet är för att möjliggöra för individuella behov och förutsättningar. Individer ska inte behöva begränsas av ett regelverk på gruppnivå.

Det är alltså en god tanke...

Verksamhet ska vara av **god kvalitet**.

Vi vet att kvalitet brister

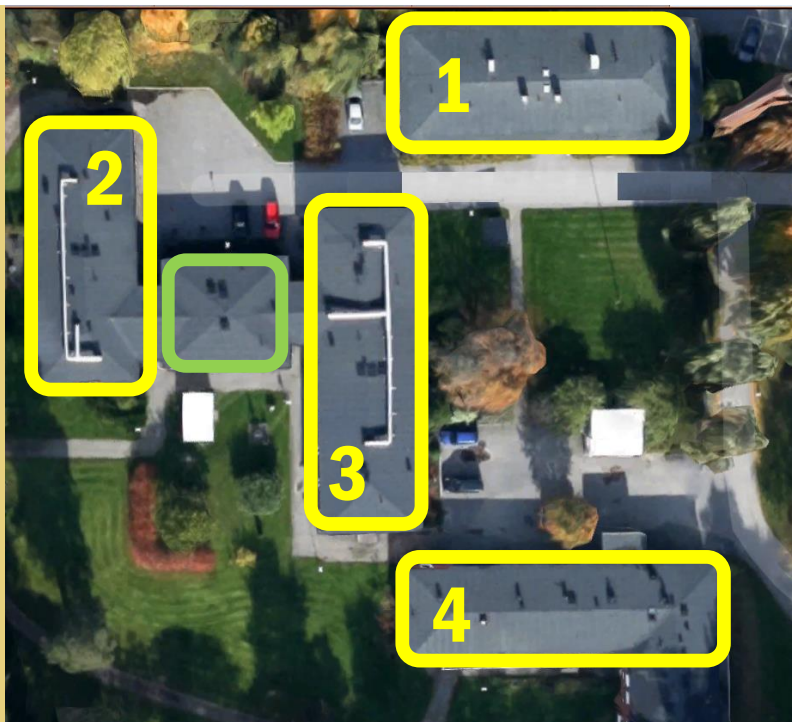
- ✓ FUB:s och Autism- och Aspergerförbundets medlemsenkäter och medlemskontakter
- ✓ Socialstyrelsens kartläggning
- ✓ IVO:s tillsyn och rapporter
- ✓ TV, radio/poddar, tidningar (ex Uppdrag granskning)

- ✓ en institutionell miljö ska undvikas
- ✓ inte ligga i nära anslutning till en eller flera andra gruppboendestäder
- ✓ inte samlokaliseras eller ligga i nära anslutning till korttidshem, äldreboenden, SoL-boenden eller liknande
- ✓ Som regel bör gruppboendestäder inte heller samlokaliseras med daglig verksamhet - men det kan någon gång finnas undantag där det utgår från individernas behov.

”Noterbart är att vid besöket på enheten använde en del av medarbetarna arbetskläder som mer kan förknippas med en sjukhusinstitution.”

Kommunens uppföljning

Den lilla gruppens princip

”För att stärka och utveckla samspelet i gruppboenden krävs att gruppen som delar gemensamma utrymmen inte är för stor. Den bör inte vara större än att den enskilde kan få en social roll i gruppen, att knyta vänskapsband och att kunna förstå och förutsäga de andras reaktioner.”

= 3 - 5 personer

I Socialstyrelsens öppna jämförelser för 2019 hade drygt hälften av gruppboendena fem eller färre boende - resten hade fler

Den lilla gruppens princip

När en grupp blir större ökar snabbt det möjliga antalet relationer inom gruppen. Vid fem personer är antalet möjliga relationer svåra att överblicka för många med intellektuell funktionsnedsättning och autism. Vid fler är det för de flesta i en gruppbostad inte längre en överblickbar och förutsägbar gemenskap.

Den lilla gruppens princip

Fler boende innebär mer personal, vilket leder till ökad personalomsättning, fler vikarier och därmed mindre kontinuitet och trygghet för de boende.

När gruppstorleken ökar och det blir fler i personalen visar studier också att personalen pratar mer med varandra och mindre med de boende.

Den lilla gruppens princip

I en liten grupp ökar möjligheten till bra kommunikation och samförstånd i *alla* berörda relationer: mellan personal och boende, mellan de boende i gruppboenden, inom personalgruppen och mellan personal och närstående och företrädare.

Möten, samtal, planering, utvärdering, reflektion och informationsdelning blir lättare i en mindre grupp.

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9:
Personalens kompetens

Nej, det räcker inte med "sunt förnuft"

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9: Personalens kompetens

Flera olika faktorer kan ha betydelse för vilken kompetens som behövs i en specifik gruppbostad. Men det finns områden där det alltid behöver finnas kompetens hos personal i en gruppbostad.

Fyra sådana grundläggande områden är:

- funktionsnedsättningarna i sig
- kommunikation och kommunikationsstöd
- tydliggörande pedagogik och kognitivt stöd
- arbetets syfte och värdegrund.

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9: Personalens kompetens

Listan på kompetens som behöver eller kan behöva finnas kan i de flesta fall göras mycket längre:

- dokumentation, rapportering, säker medicinhantering och hantering av ekonomiska medel
- hur en trygg och säker miljö skapas
- hygien, städning, näringslära, matlagning, vardagsmotion...

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9: Personalens kompetens

- samverkan - ex med daglig verksamhet, närstående och företrädare
- fysisk och psykisk hälsa - hälsomässiga förändringar
- utmanande beteenden - hantera (lågaffektivt bemötande) och förebygga
- stötta till meningsfull fritid - kultur, idrott etc.

med mera...

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9: Praktiknära ledarskap

Vad behöver chefen för kompetens?

- funktionsnedsättningarna
- tydliggörande pedagogik och kognitivt stöd
- kommunikation och kommunikationsstöd
- utmanande beteenden, lågaffektivt förhållningssätt
- gällande lagstiftning och förordningar
- bemanning, schemaläggning
- lönekriterier och lönesamtal
- arbetsledning

..och:

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9: Praktiknära ledarskap

- värdegrund och etiska frågeställningar
  - samverkan närstående, företrädare, kommun, daglig verksamhet m.fl.
  - kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling
  - budget, verksamhetsplanering och administration
  - handlingsplaner och policys
  - rutiner för hantering av avvikelserapporter och Lex Sarah
  - hantering och bemötande av synpunkter från personal, boende, närstående
  - konflikthantering
  - fysisk och psykisk arbetsmiljö
- m.m.

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9: Praktiknära ledarskap

Chefen ska:

- leda arbetet och finnas tillgänglig för personal, boende och närstående.
- känna verksamheten och de som bor och arbetar där för att kunna ta snabba och riktiga beslut och vara med och vägleda och planera.
- föregå med gott exempel och leda verksamheten med kunskap, empati, trygghet, tålamod och tydlighet.
- stötta och uppmuntra kompetensutveckling och ge utrymme för goda idéer från personal, boende och närstående.

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9: Praktiknära ledarskap

I Socialstyrelsens kartläggning om kompetens i gruppbostad (2021) identifieras brist på närvarande ledarskap som:

- en riskfaktor för tvångs- och begränsningsåtgärder
- ett hinder för säkring och utveckling av kvalitet.

En chef som inte finns med i verksamhetens vardag kan bidra till en otydlig ansvarsfördelning och i värsta fall till att en osund arbetskultur med olika undergrupper etablerar sig, kanske med informella ledare utan tillräcklig kunskap och utan etisk reflektion.

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9:

Det *är* många saker man behöver kunna och förhålla sig till både som personal och chef i gruppbostad enligt LSS.

Detsamma gäller inom många andra (de flesta?) yrkesområden!

Detta är inget undantag. Vi måste ha en förväntan på yrkeskunnande och närvarande ledning också inom detta område.

Några förutsättningar för kvalitet i 9 § 9:

Människosyn och värdegrund

Etiska dilemman - reflektion

”Inte tvinga och inte överge”

Utbildad uppmärksam personal

- ✓ Personalen förstår orsaker till utmaningar i miljön och specifika orsaker till personens beteende och uppfattar det inte som personligt riktat mot sig själv.

Capable environments. Peter McGill et al 2014

Positiva relationer och socialt samspel

- ✓ Personalen tycker om personen och samspelar ofta med personen på sätt som personen tycker om och förstår.

Stöd för kommunikation

- ✓ Personalen kommunicerar på sätt som personen förstår (tex med tecken, bildstöd, samtalsmatta, ritprat eller annat). Personal uppmärksammar, tolkar och svarar på personens kommunikation.

Capable environments. Peter McGill et al 2014

Stöd för meningsfulla aktiviteter

- ✓ Personalen ger anpassat stöd för att hjälpa personen delta i omtyckta aktiviteter, inklusive fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter, och ger stöd i att lära nya färdigheter och pröva på nya upplevelser.

Anpassad fysisk omgivning

- ✓ Personens omgivning är anpassad till behov när det gäller utrymme, ljud, belysning och andra sensoriska intryck.

Capable environments. Peter McGill et al 2014

Ett bra liv är inte ett mätbart slutmål, det är en pågående process.

Det kan *bland annat* innebära:

- att alltid ses som en individ med rättigheter och möjligheter
- att ha ett hem där man trivs och är trygg
- att få stöd i hemmet av ett begränsat antal personer som man är trygg med och som förstår de individuella förutsättningarna och behoven och kan använda och anpassa kommunikativt och kognitivt stöd
- att förstå och hantera sin vardag och uppleva den som meningsfull

Kvalitet i en gruppbostad handlar mycket om förebyggande arbete.

Att planera för att undvika problem - men också, framförallt:

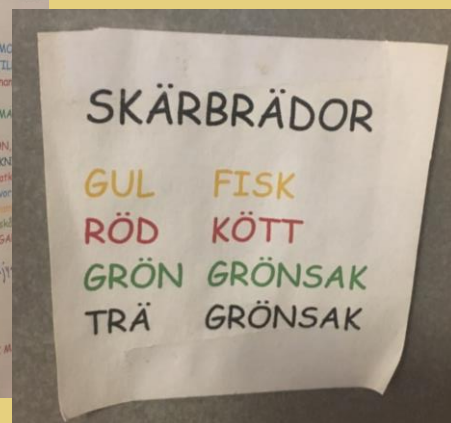
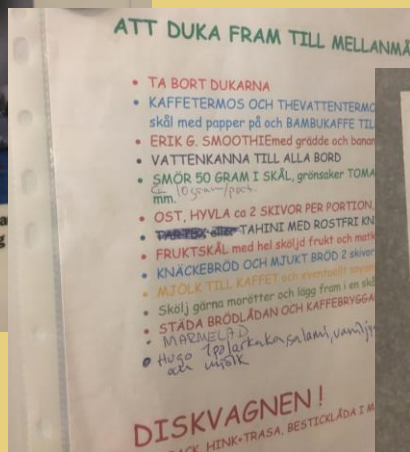
att planera för framgång.

Planer, dokumentation och utvärderingar hjälper oss att få syn på vårt arbete. Gör vi gott? Vad kan vi göra bättre?

I alla planer behöver vi skriva in sådana mål som att må bra, vara nöjd, känna stolthet, känna glädje, uppleva välbefinnande och ha roligt.

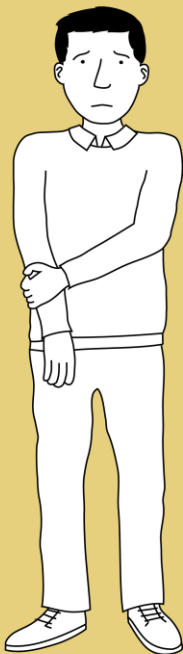
Vad tycker personen om att göra? Vad ger positiva känslor och erfarenheter? Hur ofta har personen möjlighet att göra det? Kan vi se till att det händer oftare? Kan vi göra det *ännu* oftare?

Vanligt: Synligt stöd för tanke och minne

- för personalen

Men *inte* alltid för de som har störst behov...

Aldrig tvinga – aldrig överge

Petra Björne

Tvinga:

”Jag vet bäst”. Maktförhållande. Uppfostrings-mentalitet. Riskerar att leda till fysiska och psykiska kränkningar av rättigheter.

Överge:

Låt gå-mentalitet. ”Hon vill i alla fall inte.”

Riskerar att leda till fysiska och psykiska kränkningar av rättigheter.

”Oändligt är det antal gånger jag har fått höra att jag har fel, att det inte kan vara som jag upplever och beskriver mitt liv och min omvärld, att det inte går att leva det liv jag trots allt levit och lever...”

Det som präglat min barn- och ungdomstid var alla budskap om att jag hade fel, att jag gjorde fel och att jag *var* fel.”

Gunilla Brattberg

Vilka känslor väcks hos oss själva av:

Att inte duga/att ses som "fel"?

Uppleva misslyckanden

- i skola, relationer, arbete...?

Uppleva osäkerhet

- inte förstå, inte bli förstådd, inte veta

Känslor trumfar tanke och minnen och lever kvar i oss - både positiva och negativa känslor

Fokus på glädje och välmående

Att delta i positiva sammanhang:

- ✓ positiva minnen
- ✓ positivt nu
- ✓ positiva förväntningar.

Att ha möjlighet att använda styrkor och intressen.

GLÄDJE, VÄLMÅENDE,
LIVSKVALITET, ATT HA ROLIGT!

